

- Кистяковский А.Б., Мельничук В.А. Изменения в орнитофауне района Киева за последние десятилетия // Вестн. зоол. - 1982. - № 1. - С. 3-9.
- Кузьменко Ю.В. (1996): Матеріали по червонокнижним та рідкісним видам птахів півночі Придніпровської низини // Мат-ли конфер. 7-9 квітня 1995 р., м. Ніжин. - Київ, 1996. - С. 72-74.
- Кузьменко Ю.В. Сова яструбина // Птахи України під охороною Бернської конвенції. - Київ, 2003. - С. 149-150.
- Кузьменко Ю.В. Численность и распределение сов на востоке Украинского Полесья // Совы Северной Евразии. - М., 2005. - С. 264-268.
- Лесничий В.В. Современное состояние и динамика орнитофауны болот Полесья. - Дис. ... канд. биол. наук. - Киев, 1981. - 235 с.
- Лысенко В.И. Фауна Украины. Т. 5. Птицы. Вып. 3. Гусеобразные. - Киев: Наук. думка, 1991. - 208 с.
- Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України. - Київ: Знання, 2003. - 479 с.
- Марисова И.В., Самофалов М.Ф., Бабко В.М., Макаренко М.М., Вобленко А.С., Сердюк В.А. Материалы к распространению и биологии хищных птиц Черниговщины // Рукоп. деп. В УкрНИИТИ 21.05.1991. - № 726-Ук.91. - 21 с.
- Мельничук В.А. Расширение ареала мородунки (*Terekia cinerea* Guld.) в связи с образованием Киевского водохранилища // Вестн. зоол. - 1970. - № 6. - С. 78-79.
- Микитюк А.Ю. Гнездование лебеда-шипунка на Киевском водохранилище // Вестн. зоол. - 1991. - № 5. - С. 86.
- Микитюк О. Київське водосховище // ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів. - К.: СофтАРТ, 1999. - С. 156-157.
- Пекло А.М. Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Птицы. Вып.1. Неворобьиные Non-Passeriformes (Ржанкообразные Charadriiformes - Дятлообразные Piciformes). - Киев, 1997а. - 156 с.
- Пекло А.М. Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Птицы. Вып.2. Неворобьиные Non-Passeriformes (Пингвинообразные Sphenisciformes - Журавлеобразные Gruiformes). - Киев, 1997б. - 235 с.
- Полуда А.М., Гавриш Г.Г. "Бондаревское болото" – резерват редких и исчезающих птиц общегосударственного значения // Мат-ли конфер. 7-9 квітня 1995 р., м. Ніжин. - Київ, 1996. - С. 173-176.
- Полуда А.М., Макаренко А.Д., Крохмаль А.И. Редкие мигрирующие птицы Киевского водохранилища // Вестн. зоол. - 1986. - № 1. - С. 87.
- Полуда А.М., Разгонов С.А. Гнездование усатой синицы на Киевском водохранилище // VII Всесоюз. орнитол. конфер. Тез. докл. (Черкасы, 27–30 сентября 1977 г.). - Киев: Наук. думка, 1977. - Т. 1. - С. 96.
- Полуда А.М., Цуканова С.В., Баев В.А. 14-й и 15-й сезоны орнитологического стационара "Лебедивка" // Вестн. зоол. - 1992. - № 3. - С. 85-87.
- Сагайдак А.В. Перша зустріч сичика-горобця (*Glaucidium passerinum*) на території регіонального ландшафтного парку "Міжріченський" на Чернігівщині // Птах. - 2007. - № 1. - С. 9.
- Смогоржевський Л.О. Фауна України. Т. 5. Птахи. Вип. 1. - Київ: Наук. думка, 1979. - 188 с.
- Червона книга України. Тваринний світ / Під ред. І.А. Акімова. - Київ: Глобалконсалтинг, 2009. - 624 с.
- Шарлемань М.В. Птахи УРСР (матеріали до фауни). Київ: АН УРСР, 1938. 129 с.
- Grishchenko V. Checklist of the birds of Ukraine // Berkut. - 2004. - Vol. 13, is. 2. - P. 141-154.

АНОТОВАНИЙ СПИСОК ІХТІОФАУНИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ "ГОМІЛЬШАНСЬКІ ЛІСИ"

Г.Л. Гончаров

Національний природний парк "Гомільшанські ліси"

THE CHECKLIST OF FISH FAUNA OF "GOMILSHANSKIY LISY" NATIONAL PARK. Goncharov G.L. - Nature Reserves in Ukraine. 17 (1-2): 70-76. - The fish fauna of water bodies within the territory of "Gomilshanky Lysi" National Park is composed of 45 species of fish and 1 species of lamprey according to literature sources and own surveys. The proposed species list is prepared taking into account comparative views on their systematics. The estimate of fish numbers and conservation status is presented. The conclusion is made about the necessity of implementing additional measures to restrict negative impact on water organisms and to enhance their diversity and numbers.

Keywords: fish fauna, fish conservation, river Siverskiy Donets drainage.

АНОТОВАНИЙ СПИСОК ІХТІОФАУНИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ "ГОМІЛЬШАНСЬКІ ЛІСИ". Гончаров Г.Л. - Заповідна справа в Україні. 17 (1-2): 70-76. - За результатами аналізу літературних джерел та власних досліджень встановлено, що іхтіофауна водойм, які розташовані на території національного природного парку "Гомільшанські ліси", нараховує 45 видів риб та 1 вид безщелепних. Наведено список риб з урахуванням сучасних поглядів на їх систематику. Дана оцінка чисельності риб, наведений їх созологічний статус. Зроблено висновок про необхідність впровадження на території НПП додаткових заходів з метою обмеження негативного впливу на водну біоту, підвищення її різноманіття та чисельності.

Ключові слова: іхтіофауна, охорона риб, басейн р. Сіверський Донець.

АННОТИРОВАННЫЙ СПИСОК ИХТИОФАУНЫ НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА "ГОМОЛЬШАНСКИЕ ЛЕСА". Гончаров Г.Л. - Заповідна справа в Україні. 17 (1-2): 70-76. - По результатам анализа литературных источников и собственных исследований установлено, что ихтиофауна водоемов, которые расположены на территории национального природного парка "Гомольшанские леса", насчитывает 45 видов рыб и 1 вид бесчелюстных. Приведен список рыб с учетом современных взглядов на их систематику. Дана оценка численности рыб, указан их созологический статус. Сделан вывод о необходимости реализации на территории НПП дополнительных мероприятий с целью ограничения негативного влияния на водную биоту, повышения её разнообразия и численности.

Ключевые слова: ихтиофауна, охрана рыб, бассейн р. Северский Донец.

Стан збереження іхтіофауни, як складової частини біорізноманіття, у тому числі і видів, що мають созологічний статус, до цього часу залишається в Україні незадовільним (Щербуха, 2004; Мовчан, 2009). На жаль,

не є виключенням і Слобожанщина. Вимога чинних Правил любительського і спортивного рибальства (Правила..., 1999) щодо заборони рибальства на ділянках річок Сіверський Донець (далі – С. Донець) та Оскіл у Ізюм-

ському районі Харківської області вже багато років існує лише на папері, не краща ситуація і з дотриманням вимог щодо строків заборон, кількості знарядь лову на особу, мінімальних дозволених до вилову розмірів риб та ін. Недостатньо ефективне і формальне, без розробки відповідних заходів чи планів дій, включення видів до природоохоронних списків різного рангу. У області взагалі не існує іхтіологічних заказників (Клімов та ін., 2005), у наведених у цьому ж довіднику характеристиках територій та об'єктів ПЗФ області, у тому числі і загальнозоологічних, жодного разу навіть не згадуються представники іхтіофауни. Можливо, дещо вплинути на ситуацію зможе діяльність НПП "Гомільшанські ліси" (рис.), на території якого розташована 16-кілометрова ділянка С. Дінця з різноманітними характеристиками русла та заплави, чисельні затоки та заплавні озера, у тому числі Біле озеро – найбільше заплавне озеро в області, а також значна частина русла правої притоки С. Дінця – р. Гомільша.

Наукові дослідження іхтіофауни річок регіону, переважно басейну С. Дінця, розпочалися у XIX ст. у Харківській губернії проф. О.В. Чернаєм. У 1914 р. на нинішній території національного парку Харківське товариство випробувачів природи організувало наукове Донецьку гідробіологічну станцію. Спочатку під керівництвом проф. М.В. Арнольдї, а з 1919 р. – проф. Л.О. Шкорбатова станція проводила дослідження водної та прибережної флори й фауни. З тих часів ця територія є традиційним місцем проведення навчальних практик студентів харківських ВУЗів та польових досліджень працюючих у регіоні біологів. У публікаціях В.Г. Аверіна (Аверин, 1923), Н.Н. Фадєєва (1929), С. В. Солодовникова (1930) йдеться про достовірні знахідки багатьох, у тому числі і рідкісних, видів у водоймах та їх ділянках, що нині увійшли до складу НПП.

В.М. Назаров (1995) за результатами досліджень 1985–1993 рр. повідомляє про наявність у уловах на ділянці С. Дінця у районі біологічної станції Харківського держуніверситету 29 видів риб.

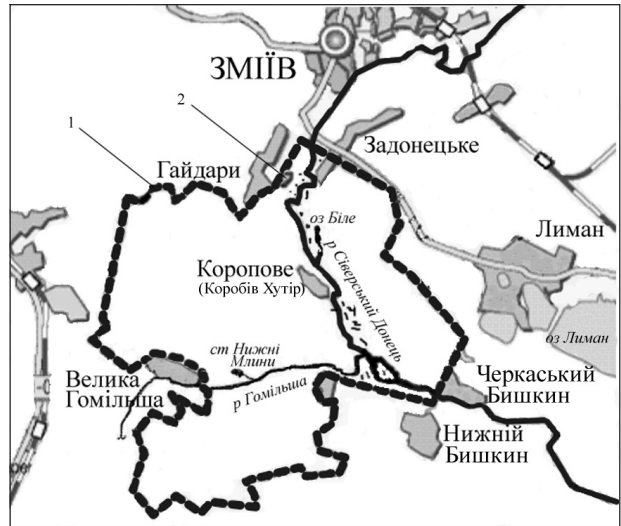
А.М. Колесником зі співавторами (Колесник та інші, 2007) протягом 2000–2006 рр. у Зміївському районі, тобто у водоймах на території нинішнього парку або у безпосередній близькості до неї, відмічено 43 види риб та безщелепних.

Протягом останніх двох років іхтіологічні дослідження на водоймах НПП проводяться також і науковим відділом парку. Метою досліджень на цьому етапі було встановлення видового складу іхтіофауни, оцінка чисельності, з'ясування походження та соціологічного статусу її представників.

Матеріал і методи

Застосовувались засоби та знаряддя лову, спрямовані насамперед на виявлення якомога більшої кількості видів, а саме малькова волокуша, сітки ставні, пастки типу "ятер", гідробіологічний сачок. Проводилося також опитування рибалок-любителів та огляд їх уловів.

Чисельність окремих видів риб оцінювалася за критеріями, запровадженими В.Г. Терещенком та С. Надировим (1996), а саме: рідкісний вид – < 0,1%, малочисельний вид – 0,1–1,0%, звичайний вид – 1,1–5,0%, субдомінант – 5,1–10,0%, домінант – > 10%, супердомінант – > 50% від загальної чисельності в уловах.

Картосхема району досліджень.

1 - межі НПП "Гомільшанські ліси"; 2 - біологічна станція ХНУ.

Созологічний статус визначався за офіційними джерелами (Конвенція..., 1998; Червона книга..., 2009; Перелік..., 2001; European Red..., 1991; Міжнародний Червоний список – www.iucnredlist.org).

Результати та обговорення

На території сучасного НПП за весь період наукових спостережень, включаючи наші дослідження, відмічено 46 видів риб та безщелепних, з яких 2 види на сьогодні слід вважати зниклими.

Згідно з зоогеографічною класифікацією Г.В. Нікольського (Никольский, 1980), у складі іхтіофауни домінують представники бореального рівнинного комплексу (18 видів, 39%), понтичний прісноводний представлений 8 видами (17%), давній верхньотретичний – 7 (15%), понтичний морський – 5 (11%), китайський рівнинний – 4 (9%), бореальний передгірський – 3 (7%), арктичний прісноводний має 1 представника (2%).

Із адвентивних видів, що натуралізувалися, один самостійно потрапив до водойм регіону з басейну Дніпра, один з'явився у результаті ненавмисної інтродукції, питання щодо шляхів і часу появи ще двох видів потребує додаткового вивчення. Три екзотичні види-вселенці потрапляють у річки з риборозплідних водойм і не розмножуються. Усі інші відомі нам види мешкають у басейні С. Дінця у межах своїх історичних ареалів. Усі відмічені нами види є туводними (жилими). Причиною відсутності прохідних риб є неможливість подолання ними розташованих на С. Дінці гребель.

У нижченаведених видових нарисах порядок таксонів та латинські назви видів наведені переважно за каталогом Н.Г. Богуцької і О.М. Насеки (Богуцкая, Насека, 2004). Українські назви риб наводяться за Ю.В. Мовчаном (2008–2009).

Клас Цефалоспідоморфи – Cephalospidomorphi
Ряд Міногоподібні – Petromyzontiformes
Родина Міногови – Petromyzontidae
Eudontomyzon mariae (Berg, 1931) – мінога українська. Аборигенний рідкісний вид. На території парку

личинки (піскорийки) цього виду у останні роки зрідка спостерігаються у русловій ділянці С. Дінця. Мешкають вони у місцях з піщано-мулистими ґрунтами та помірною течією. Мінога завжди була досить рідкісною у регіоні, відома лише завдяки поодиноким знахідкам, у тому числі і на територіях, які нині входять до складу парку, про що повідомляли зокрема В.Г. Аверін (Аверин, 1923) та В.М. Назаров (Назаров, 1995). Вид внесений до Європейського Червоного списку, категорія V – вразливий (European Red..., 1991), до Червоної книги України, категорія “зникаючий”, до додатку III Бернської конвенції.

Клас Променепері – Actinopterygii

Ряд Осетроподібні – Acipenseriformes

Родина Осетрові – Acipenseridae

***Acipenser ruthenus* Linnaeus, 1758 – стерлядь прісводна.** Цей аборигенний вид ми вважаємо таким, що зник у водоймах парку та регіону. У середині та останній чверті XIX сторіччя, за даними О.В. Черная (1852) та В.Г. Аверіна (1923), була не таким вже й рідкісним видом у С. Дінці. За останні 40–60 років стерлядь стала надзвичайно рідкісною взагалі у басейні річки, поодинокі знахідки у регіоні, про які повідомлялось у останні роки, найвірогідніше, стосуються риб, виведених у аквакультурі. Занесена до Червоного списку МСОП, категорія “вразливий” критерій A1cd, Червоної книги України, категорія “зникаючий”, до додатку III Бернської конвенції. Є перспективним об’єктом робіт з реінтродукції у водойми регіону цінних рідкісних видів.

Ряд Короподібні – Cypriniformes

Родина Коропові – Cyprinidae

***Rhodeus amarus* (Bloch, 1782) – гірчак європейський.** Аборигенний вид. Зустрічається у русловій ділянці С. Дінця, його затоках та озерах, що мають постійне сполучення з рікою. Субдомінант в уловах. У останні десятиліття, за деякими ознаками, чисельність збільшилась.

***Stenopharyngodon idella* (Valenciennes, 1844) – білий амур східноазіатський.** Рослинноїдний вид-вселенець. Об’єкт рибництва. Розмножується у штучних умовах, до природних водойм потрапляє зі ставків та водосховищ, на яких здійснюється рибогосподарська діяльність. На території парку рідкісний, інколи трапляється в уловах рибалок-любителів на русловій ділянці С. Дінця та у його затоках.

***Carassius carassius* (Linnaeus, 1758) – карась звичайний.** Аборигенний вид. Донедавна звичайний у водоймах регіону, у останні роки зустрічається лише у деяких невеликих заплавлених озерах, що не мають сполучення з рікою. У цих водоймах домінує по чисельності, іноді єдиний представник риб. У інших водоймах зникає у тому числі і внаслідок витіснення карасем сріблястим (Червона книга..., 2009). В.М. Назаров (1995) вказує на наявність у водоймах навколо біостанції ХДУ лише цього виду і, мабуть помилково, не згадує іншого представника роду. Внесений до Червоної книги України, категорія “вразливий”.

***Carassius cf. gibelio* (Bloch, 1782) – карась сріблястий.** Вважається видом-вселенцем у басейні С. Дінця, хоча дискутується питання щодо того, що вид є аборигеном у басейні, який збільшив свою чисельність і розпо-

всюдження. Однею з підстав для таких висновків є те, що ще у О.В. Черная (1852) йдеться про наявність цього виду “у Донецьких лиманах”. На сьогодні звичайний вид у водоймах парку, надає перевагу непроточним водоймам та ділянкам зі слабкою течією, у ставку Нижні Млини та у деяких озерах домінує по чисельності. Потребує подальших досліджень питання щодо наявності гібридів з іншими представниками роду та щодо генетичної структури популяції взагалі.

***Cyprinus cf. carpio* (Linnaeus, 1758) – короп звичайний.** “Дикі, генетично незабруднені” популяції цього аборигенного виду, найімовірніше, у регіоні майже не зустрічаються (Kottelat, Freyhof, 2007). Наявні особини у кращому випадку є результатом гібридизації з культурними породами коропа, які потрапляють у природні водойми зі ставків і водосховищ, де здійснюється рибогосподарська діяльність. Рідкісний вид у русловій ділянці С. Дінця та з’єднаних з нею затоках та затоках. Потребує подальших досліджень, у разі виявлення аборигенної дикої популяції необхідно розробити заходи її охорони і надати соціологічний статус. Вид внесено до Червоного списку МСОП, категорія “вразливий”, критерій A2se.

***Gobio brevicirris* Fowler, 1976 – пічкур коротковусий.** Аборигенний вид. На сьогодні вид можна вважати звичайним у р. С. Донець із затоками та заплавленими озерами, хоча чисельність у останні десятиліття знизилась. Надає перевагу мілководдям з помірно розвиненою рослинністю.

У більшості попередніх досліджень водойм регіону (Черная, 1852; Солодовников, 1930; Назаров, 1995; Колесник, Фоменко, 2006; Колесник и др., 2007), йдеться про наявність лише одного виду – *Gobio gobio* L., до якого, ймовірно, відносили усіх пічкурів, які нині розглядаються як окремі види родів *Gobio* та *Romanogobio*.

***Pseudorasbora parva* (Temminck et Schlegel, 1846) – чебачок амурський.** Перша колекційно підтверджена знахідка у басейні С. Дінця сталася у серпні 2007 р. на території парку у ставку Нижні млини (Гончаров, 2008). Адвентивний вид, що натуралізувався, ненавмисний інтродуцент у риборозплідних ставках, зустрічається локально, у вищезгаданому ставку субдомінант по чисельності.

***Romanogobio tanaiticus* Naseka, 2001 – білоперий пічкур донський.** Аборигенний вид. Ендемік Дону. Для водойм парку вперше вказаний Г.О. Шандиковим та Г.Л. Гончаровим (2008). Рідкісний вид руслової ділянки, трапляється у відносно глибоких місцях з вираженою течією та чистим дном. Потребує подальших досліджень з метою визначення підстав для включення у Червоний список Харківської області.

***Abramis brama* (Linnaeus, 1758) – лящ звичайний.** Аборигенний вид. Мешкає у руслі С. Дінця, його затоках та заплавлених озерах, що мають постійне сполучення з рікою. Малочисельний вид, у руслових ділянках з уповільненою течією та у великих затоках зустрічається частіше. За загальною думкою рибалок-любителів, чисельність ляща суттєво зменшилась за останні 30 років. Потерпає від інтенсивного вилову.

***Ballerus ballerus* (Linnaeus, 1758) – синець звичайний.** Аборигенний рідкісний вид. У верхній течії С. Дінця до зарегулювання річок вважався досить звичайним ви-

дом (Солодовников, 1930), але у останні десятиліття чисельність суттєво зменшилась. За нашими даними, що співпадають з повідомленнями попередніх дослідників (Назаров, 1995; Колесник, Фоменко, 2006; Колесник і др., 2007), цей вид поодинокими екземплярами зустрічається у межах парку на ділянках С. Дінця з уповільненою течією. Занесений до додатку III Бернської конвенції та до обласного Червоного списку.

***Ballerus sapa* (Pallas, 1814) – клепець європейський.** Аборигенний вид. У С. Дінці протягом усього періоду досліджень був малочисельним та достовірно відмічався не вище нижньої частини верхньої течії. В.М. Назаров (1995) не вніс його до переліку видів, що відмічались у районі біостанції ХНУ протягом 1985–1993 рр. Іншими авторами (Колесник і др., 2007) вид внесено до складу іхтіофауни С. Дінця у межах Зміївського району як “знайдений на ділянці річки ...”. Але підтверджених свідчень та спостережень про наявність виду у водоймах парку на цей час не здобуто. У той же час останні дані свідчать про наявність виду у верхній течії С. Дінця (Шандиков, Гончаров, 2008) та дають підстави вважати, що клепець може бути знайдений і у водоймах парку. Вид занесений до додатку III Бернської конвенції. Потребує подальших досліджень з метою визначення підстав для включення у Червоний список Харківської області.

***Blicca bjoerkna* (Linnaeus, 1758) – плоскиска звичайна.** Аборигенний вид. Звичайний вид у р. С. Донець з затоками та з'єднаними з ними озерами. Надає перевагу слабкопроточним та непроточним мілководдям з добре прогрітою водою. Зрідка зустрічається у заплавлених озерах, що не мають постійного сполучення з річкою, але заливаються її водами під час повені. Один із головних традиційних об'єктів любительського рибальства, популяція перебуває під його значним впливом.

***Alburnoides rossicus* Berg, 1924 – бистрянкя російська.** Аборигенний вид. Реофіл. Завжди був дуже рідкісним взагалі у басейні С. Дінця, відомим лише завдяки поодиноким знахідкам (Солодовников, 1930). В.М. Назаров (1995) та А.М. Колесник зі співавторами (Колесник і др., 2007) бистрянку не знаходили. У зборах ЗМ ННПМ НАН, за особистим повідомленням А.В. Панькова, містяться 2 екземпляри бистрянки російської, виловлені у червні 2005 р. біля с. Гаїдари. Нами не знайдена. Вид занесено до Червоної книги України, категорія “зникаючий”.

***Alburnus alburnus* (Linnaeus, 1758) – верховодка звичайна.** Аборигенний вид, вноситься до списків фауни регіону усіма дослідниками, звичайний у С. Дінці, затоках і озерах; мілководних заплавлених озер та ділянок з сильно розвинутою рослинністю унікає.

***Leucaspis delineatus* (Heckel, 1843) – верхівка звичайна.** Аборигенний зграйний вид майже у всіх водоймах парку, субдомінант по чисельності, ділянок із значною течією намагається уникати, вноситься до списків фауни регіону усіма дослідниками. Традиційно у великій кількості виловлюється місцевим населенням наприкінці зими “на дух”. Занесений до додатку III Бернської конвенції.

***Aristichthys nobilis* (Richardson, 1845) – товстолобик строкагий, *Hypophthalmichthys molitrix* (Valenciennes, 1844) – товстолобик білий.** Види-вселенці, розмно-

жуються у штучних умовах, до річок потрапляють з водою, де здійснюється рибогосподарська діяльність. На території парку рідкісні, протягом останніх років у русловій ділянці С. Дінця на території парку сформувалось стадо товстолобиків, яке є об'єктом постійних “зазіхань” браконьєрів.

***Aspius aspius* (Linnaeus, 1758) – білизна європейська.** Аборигенний рідкісний вид. Раніше вважався звичайним і навіть чисельним і відмічався усіма дослідниками. У останній час чисельність значно зменшилась. За нашими даними, вид досить рідкісний у всій верхній течії С. Дінця, зустрічається поодинокими екземплярами у широких мандрованих ділянках русла. Занесений до додатку III Бернської конвенції. Потребує подальших досліджень з метою визначення підстав для включення у Червоний список Харківської області.

***Chondrostoma variable* Jakovlev, 1870 – підуст волзький.** Аборигенний вид. Реофіл. Вперше для С. Дінця був вказаний А.В. Чернаєм (Чернай, 1852). За думкою С.В. Солодовникова (1930), підуст волзький в районі м. Зміїв зустрічається “лише як випадковий непостійний елемент” фауни. Згадувався факт вилову Ю. Авериним (Солодовников, 1924) одного екземпляру підуста волоком у прибережних заростях “у районі Коробових Хуторів”. Ми вважаємо, що саме про цей вид йдеться у В.М. Назарова (1995) для водойм біля біостанції ХДУ та у О.М. Колесника та ін. (Колесник і др., 2007) для Зміївського району, які, скоріше за все, розглядали його як підвид підуста звичайного *Chondrostoma nasus* і не визначали до підвиду. Рідкісний вид, який включено до Червоної книги України, категорія “вразливий”.

***Leuciscus idus* (Linnaeus, 1758) – в'язь звичайний.** Аборигенний вид. С.В. Солодовников (1924) писав про в'язя як про звичайний вид, який у 1920-ті рр. у верхній течії С. Дінця був “чисельнішим за головня”, зустрічався зграями у ямах у великій кількості, наприклад, багато в'язів віком 1 рік ловились ним у липні 1923 р. “на мілководді біля Коробових Хуторів”. На сьогодні чисельність в'язя значно зменшилась і, за нашою оцінкою, у водоймах парку він є рідкісним видом, який надає перевагу глибоким заводям з уповільненою течією та зустрічається поодиноким, хоча є зграйною рибом, у русловій ділянці С. Дінця та у великих затоках. Потребує подальших досліджень з метою визначення підстав для включення у Червоний список Харківської області.

***Leuciscus danilewskii* (Kessler, 1877) – ялець Данилевського.** Аборигенний вид. Реофіл. Ендемік басейну Дону. У 1923 г. С.В. Солодовников ловив його у значній кількості на мілинах біля с. Бишкін (Солодовников, 1924), за результатами подальших досліджень взагалі став вважати його “дуже поширеним” у С. Дінці (Солодовников, 1930). Починаючи з кінця 1980-х рр. вважається дуже рідкісним для басейну. Нами на території парку відмічався у 2010 р. нечисельними зграйками на піщаних мілководдях (Гончаров, 2010). Що стосується вказівок на знахідки (Назаров, 1995; Колесник і др., 2007) звичайного яльця з С. Дінця у водоймах неподалік біостанції ХДУ зокрема та Зміївського району взагалі, то, за нашою думкою, воно виникло внаслідок того, що цими дослідниками ялець Данилевського розглядався як підвид яльця звичай-

ного і не визначався до підвиду. Зокрема, у колекції Музею природи ХНУ зберігаються екземпляри саме яльця Данилевського, добути у 1981 р. на оз. Білому та визначені як ялець звичайний (Шандиков, Гончаров, 2008). Вид занесений до Червоної книги України, категорія “зникаючий”.

***Rutilus rutilus* (Linnaeus, 1758) – плітка звичайна.** Аборигенний вид, домінант по чисельності. Найбільш чисельна на ділянках з помірною течією та помірно розвинутою рослинністю. Зустрічається майже у всіх водоймах парку, є одним із основних об’єктів любительського рибальства. Дуже часто і у великій кількості потрапляє до браконерських мілководних ставних сіток.

***Rutilus frisii* (Nordmann, 1840) – вирезуб причорноморський.** Вже О.В. Чернай (1852) вважав його рідкісним у С. Дінці. Анадромний вид, хоча не виключається можливість існування у С. Дінці туводної річкової популяції. В.М. Назаров (1995) вважав вирезуба зниклим, тому що за 8 років досліджень вид ні разу не зустрівся в уловах у районі біологічної станції ХДУ. На даний час ми дотримуємося тієї ж думки, незважаючи на повідомлення про випадки вилову вирезуба у Зміївському районі (Колесник і др., 2007), які, на жаль, не підтверджуються фактичним матеріалом. Вид занесено до Червоної книги України, категорія “зникаючий” та до додатку III Бернської конвенції.

***Scardinius erythrophthalmus* (Linnaeus, 1758) – краснопірка звичайна.** Аборигенний вид, субдомінант по чисельності. Надає перевагу неглибоким русловим ділянкам з помірною течією і великим затокам, хоча трапляється і у інших водоймах та їх ділянках. Традиційний об’єкт вилову рибалками-любителями.

***Squalius cephalus* (Linnaeus, 1758) – головень європейський.** Відмічався усіма дослідниками регіональної іхтіофауни як звичайний аборигенний вид у басейні верхньої течії. Типовий річковий вид, у водоймах парку тяжіє до руслової ділянки С. Дінця, де є малочисельним, хоча і таким, що досить часто спостерігається візуально. Занесений до Червоного списку Харківської області.

***Tinca tinca* (Linnaeus, 1758) – лин звичайний.** Аборигенний вид, відмічався усіма дослідниками. Мешкає переважно на неглибоких ділянках з добре розвинутою рослинністю і замуленим дном у затоках, інколи трапляється у деяких заплавлених озерах та у русловій ділянці С. Дінця у місцях з уповільненою течією. Малочисельний вид, традиційний об’єкт рибальства.

Родина В’юнові – Cobitidae

***Cobitis melanoleuca* Nichols, 1925 – щипавка сибірська.** Аборигенний вид, взагалі у водоймах парку рідкісний, на деяких ділянках русла С. Дінця малочисельний. У літературі для водойм у районі с. Гайдари вказувався також Є.Д. Васильєвою (Васильєва, 1988), Г.О. Шандиковим і Д.В. Кривохижею (2008). Досить нерідко зустрічається у р. Сіверський Донець та у з’єднаних з нею затоках (Гончаров, 2010). Вид занесений до Червоної книги України, категорія “вразливий”. Охоронним заходом є збереження місць мешкання.

***Cobitis taenia* Linnaeus, 1758 – щипавка звичайна.** Включався до складу іхтіофауни усіма попередніми дослідниками, більшість яких вважали його єдиним представником щипавок у регіоні, і зараховували до його складу усіх риб, що нині розглядаються як окремі види

родів *Cobitis* та *Sabanejewia*. Дослідженнями 2007–2010 рр. наявність виду на території парку не підтверджено, риб з морфотипом щипавки звичайної з водойм парку віднесено (Шандиков, Кривохижа, 2008) до триплодних одностатевих форм. Вид занесений до додатку III Бернської конвенції.

***Cobitis cf. tanaitica* Vacescu et Maier, 1969 – щипавка танайська.** Ймовірно, аборигенний вид. Вперше у верхній течії Сіверського Дінця діагностується Г.О. Шандиковим та Д.В. Кривохижею (2008). У цілому у водоймах парку рідкісний, зустрічається лише на деяких мілководних ділянках русла С. Дінця та у старицях.

***Misgurnus fossilis* (Linnaeus, 1758) – в’юн звичайний.** Рідкісний аборигенний вид, зустрічається лише у придатковій системі С. Дінця, здебільшого у болотистих, мулистих, зарослих густою рослинністю непроточних або малопроточних місцях. У таких нечисленних локалітетах може бути субдомінантом по чисельності. Занесений до додатку III Бернської конвенції

***Sabanejewia baltica* Witkowsky, 1994 – щипавка золотиста північна.** Раніше розглядався у складі виду щипавка золотиста *Cobitis aurata* або *Sabanejewia aurata*. Аборигенний вид, рідкісний у верхній течії С. Дінця, у водоймах парку поки що не відловлювався, попередніми дослідниками території не зазначався.

Родина Баліторові – Balitoridae

***Barbatula barbatula* (Linnaeus, 1758) – вусатий слиж європейський.** Аборигенний рідкісний вид. Зустрічається лише у деяких локалітетах придаткової системи, у корінному руслі С. Дінця нами поки що не виявлений.

Ряд Сомоподібні – Siluriformes

Родина Сомові – Siluridae

***Silurus glanis* Linnaeus, 1758 – сом європейський.** Аборигенний малочисельний вид у р. С. Донець та у з’єднаних з нею великих водоймах, відмічається усіма дослідниками. Традиційний об’єкт лову, на території парку знаходиться під значним тиском любительського рибальства. Занесений до додатку III Бернської конвенції.

Ряд Щукоподібні – Esociformes

Родина Щукові – Esocidae

***Esox lucius* Linnaeus, 1758 – щука звичайна.** Звичайний аборигенний вид майже усіх водойм парку, відмічається усіма дослідниками. Один із головних традиційних об’єктів любительського рибальства, внаслідок чого популяція перебуває під значним впливом значного безпосереднього всесезонного вилучення.

Ряд Тріскоподібні – Gadiformes

Родина Миневи – Lotidae

***Lota lota* (Linnaeus, 1758) – минь річковий.** Аборигенний рідкісний вид. У Сіверському Дінці вперше відмічений О.В. Чернаєм (Чернай, 1852). Зустрічається у русловій ділянці С. Дінця поодинокими екземплярами. Занесений до Червоної книги України, категорія “вразливий”, та до Червоного списку Харківської області. Незважаючи на охоронний статус, досить часто добувається рибалками-любителями.

Ряд Колючкоподібні – Gasterosteiformes

Родина Колючкові – Gasterosteidae

***Pungitius platygaster* (Kessler, 1859) – багатоголкова колючка південна.** Адвентивний рідкісний вид, надає

перевагу ділянкам з незначною течією та помірно розвинутою м'якою підводною рослинністю. Вперше у літературі для досліджуваної території вказаний у 2006 р. (Колесник, Фоменко, 2006), але, скоріше за все, вперше про появу у районі біостанції ХДУ саме цього виду повідомляє В.М. Назаров (1995), коли йдеться про *Gasterosteus aculeatus*. Питання про регіон-донор інвазії залишається відкритим. Внесений до додатку III Бернської конвенції.

***Gasterosteus aculeatus* Linnaeus, 1758 – триголка-ва колючка звичайна.** Вперше вказана для досліджуваної території у роботі В.М. Назарова (1995). Згадується також у роботі О.М. Колесника з співавторами (2007). Занесена до Червоного списку Харківської області. У колекціях відсутня, достовірних свідчень про наявність виду у водоймах басейну С. Дінця взагалі не виявлено. Скоріше за все, у фауністичних списках вищезгаданих авторів зазначена помилково (Шандиков, Гончаров, 2008).

Родина Голкові – Syngnathidae

***Syngnathus abaster* Risso, 1827 – морська голка пухлощока.** Адвентивний малочисельний вид, самовселенець з басейну Дніпра. М.В. Старком із співавторами (Старко и др, 2006) згадується як вид, що у 2002 р. почав зустрічатися у водоймі-охолоджувачі Зміївської ТЕС (оз. Лиман). З'явилась у водоймах на території нинішнього парку, скоріше за все, наприкінці 1990-х рр. Зустрічається у р. С. Донець з затоками, не виключаючи ділянок зі значною течією, та з'єднаних з ними заплавлених озер. Вид занесений до додатку III Бернської конвенції.

Ряд Окунеподібні – Perciformes

Родина Окуневі – Percidae

***Gymnocephalus acerina* (Gueldenstaedt, 1774) – йорж носар.** У верхній течії Сіверського Дінця за весь період спостережень зустрічався поодинокими екземплярами. С.В. Солодовников (1924) повідомляє про один екземпляр, що був добутий Ю. Аверіним у районі Коробових Хуторів у 1922 р. Взагалі, за його думкою (Солодовников, 1930), йорж носар в районі м. Зміїва зустрічається "лише як випадковий непостійний елемент" фауни. В.М. Назаровим (1995) на території біля біостанції ХДУ та А.М. Колесником із співавторами (2007) на території Зміївського району взагалі не знайдений, хоча останніми все ж внесений до списку іхтіофауни Зміївського району. Сучасне перебування на території парку потребує підтвердження. Аборигенний реофільний вид, що потребує особливої охорони. Занесений до Червоної книги України, категорія "зникаючий", та до Червоного списку Харківської області.

***Gymnocephalus cernuus* (Linnaeus, 1758) – йорж звичайний.** Малочисельний аборигенний вид. Згадується усіма дослідниками регіону. Мешкає у р. С. Донець з затоками та з'єднаними з ними заплавленими озерами у придонних шарах води.

***Perca fluviatilis* Linnaeus, 1758 – окунь річковий.** Аборигенний вид. Домінант по чисельності. Присутній у всіх фауністичних списках. Зустрічається майже у всіх водоймах парку, добре пристосовується до різних умов існування. Один із головних традиційних об'єктів любительського рибальства, популяція перебуває під його значним впливом.

***Sander lucioperca* (Linnaeus, 1758) – судак звичайний.** Аборигенний рідкісний вид. Згадується усіма дослідниками зазначеної території. Зустрічі у руслі С. Дінця та

найбільших його затоках останнім часом поодинокі. По-терпає від нерегульованого любительського рибальства.

Родина Бичкові – Gobiidae

***Knipowitchia caucasica* (Berg, 1916) – кніповічія кавказька.** Вперше у басейні С. Дінця зареєстрована на території парку у травні 2009 р. (Shandikov et al., 2009). Рідкісний вид руслової ділянки річки. Найімовірніше, адвентивний, що з'явився у водоймах області невідомим чином поки що шляхом у останні роки, але до цього часу не відмічався внаслідок невеликих розмірів та подібності до молоді бичка-пісочника.

***Neogobius fluviatilis* (Pallas, 1814) – бичок пісочник.** Звичайний аборигенний вид руслової ділянки С. Дінця. Відмічається усіма дослідниками зазначених водойм. Тяжкіє до мілин зі слабо розвинутою рослинністю та піщаними або піщано-мулистими ґрунтами. Внесений до додатку III Бернської конвенції.

***Neogobius (Babka) gymnotrachelus* (Kessler, 1857) – бичок гонець.** Єдиним свідченням про наявність виду на зазначеній території є непідтвержене фактами повідомлення А.М. Колесника та ін. (2007). Підстав для внесення до списку іхтіофауни парку поки що не встановлено.

***Proterorhinus cf. semilunaris* (Pallas, 1814) – тупоносий бичок західний.** Раніше розглядався у рамках широко розповсюдженого виду *Proterorhinus marmoratus*. За попередніми даними (Шандиков, Гончаров, 2008), у водоймах парку мешкає саме західний тупоносий бичок, хоча вважається (Kottelat, Freyhof, 2007), що у нашому регіоні мешкає тупоносий бичок східний *Proterorhinus nasalis*. Аборигенний вид, звичайний у русловій ділянці та у прилеглих до неї затоках. Тяжкіє до ділянок з помірним, а інколи і сильним заростанням м'якою підводною рослинністю, незалежно від швидкості течії.

До складу іхтіофауни НПП внесено 46 видів риб та безщелепних 12 родин 8 рядів, що становить більше ніж 76 % від загального видового різноманіття іхтіофауни всього басейну Сіверського Дінця (62 види за Г.О. Шандиковим (2009)) та досить повно репрезентує іхтіофауну його верхньої течії, яка налічує близько 55 видів. За попередньою оцінкою чисельності 2 види слід вважати домінантами, 3 – субдомінантами, 7 – звичайними, 5 видів – малочисельними, 22 види – рідкісними, 2 – зниклими. Наявність у водоймах парку ще 5 видів імовірна, але потребує підтвердження.

Один вид сучасної іхтіофауни парку занесений до Європейського Червоного списку, 6 видів – до Червоної книги України, 9 видів – до додатку III Бернської конвенції, 3 види – до Червоного списку Харківської області. Наявність на території НПП ряду видів, що охороняються згідно з вітчизняним законодавством, чинними міжнародними природоохоронними списками або є рідкісними у регіоні, має тягнути за собою впровадження на його території додаткових заходів щодо обмеження негативного впливу на іхтіофауну та створення умов для підвищення її різноманіття та чисельності.

Література

Аверин В.Г. Рыбы Харьковской губернии // Охота и рыболовство. - 1923. - №1. - С. 37-40.

- Богущая Н.Г., Насека А.М. Каталог бесчелостных и рыб пресных и солоноватых вод России с номенклатурными и таксономическими комментариями. - М.: Товарищество научных изданий КМК, 2004. - 389 с.
- Васильева Е.Д. Переописание, морфо-экологическая характеристика и распространение *Cobitis granoei* (Teleostei, Cobitidae) // Зоол. журн. - 1988 - Т. 67, вып.7. - С. 1025-1036.
- Гончаров Г.Л. До питання про розширення ареалу чебачка амурського // Запов. справа в Україні. - 2008 - Т. 14, вип. 2. - С. 74-75.
- Гончаров Г.Л. Іхтіофауна Сіверського Дінця у межах НПІ "Гомільшанські ліси" - історія вивчення та сучасний стан.// Тези І Міжнар. наук.-практ. конфер. "Сучасні проблеми теоретичної і практичної іхтіології". - Канів, 2008. - С. 45-48.
- Гончаров Г.Л. Знахідки деяких рідкісних видів безщелепних та рыб у водоймах басейну Сіверського Дінця// Мат-ли III Міжнар. наук.-практ. конфер. "Сучасні проблеми теоретичної і практичної іхтіології". - Дніпропетровськ, 2010. - С. 33-35.
- Клімов О.В., Вовк О.Г., Філатова О.В. та ін. Природно-заповідний фонд Харківської області. - Х.: Райдер, 2005. - 304 с.
- Колесник А.Н., Фоменко А.В. О некоторых редких видах в составе ихтиофауны водоемов Харьковской области// Мат-лы науч.-практ. конфер. "Животный мир: охрана и рациональное использование", 20-22 сентября 2005 г. - Харьков: Харьков. нац. ун-т, 2006. - С. 45-49.
- Колесник А.Н., Старко Н.В., Фоменко А.В. Фауна круглоротых и рыб участка реки Северский Донец в пределах Змиевского района Харьковской области // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. - Серія: біологія. - 2007. - Вип.5. - № 768. - С. 94-98.
- Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 рік). - Київ: Мінекобезпеки України, 1998. - 76 с.
- Мовчан Ю.В. Рыби Украины (таксономия, номенклатура, заужаення) // Зб. пр. Зоолог. музею, 2008-2009. - № 40. - С. 47-86.
- Назаров В.М. Іхтіофауна реки Северский Донец (в районе биостанции ХГУ) // Научные исследования на Северо-Донецкой биологической станции. - Харьков: Харьков. гос. ун-т, 1995. - С. 49-51.
- Никольский Г.В. Структура вида и закономерности изменчивости рыб. - М. Пищев. промышленность, 1980. - 184 с.
- Перелік видів тварин, яких занесено до Червоного списку Харківської області. - Рішення Харківської облради від 25.09.2001р. - Харків, 2001. - 7 с.
- Правила любительського і спортивного рибальства (1999): Затверджені наказом Держкомрибгоспу від 15.02.1999 р. № 19.
- Солодовников С.В. Материалы к изучению рыб р. Донца // Природа и охота на Украине. - Харьков, 1924. - Кн. 1-2. - С. 1-14.
- Солодовников С.В. Рыби, зібрані Донецькою Науковою Експедицією (р. 1927)// Тр. Донецької Наук. Експедиції. - Харків: Пролетарій, 1930. - №1. - С. 33-40.
- Старко Н.В., Лунгу М.Л., Глущенко Л.Ф. Появление черноморской рыбы-иглы пухлощеккой в водоеме-охладителе Змиевской ТЭС// Мат-лы науч.-практ. конфер. "Животный мир: охрана и рациональное использование", 20-22 сентября 2005 г. - Харьков: Харьков. нац. ун-т, 2006. - С. 49-50.
- Терещенко В.Г., Надиров С.Н. Формирование структуры рыбного населения предгорного водохранилища // Вопр. ихтиологии. - 1996 - Т. 36, вып. 2. - С. 169-178.
- Фадеев Н.Н. (1929): Каталог водных животных, найденных в бассейне р. Донца и прилежащих местностях за период работ с 1917 по 1927 г.// Тр. Харків. товариства дослідн. природи. - Харків: Перша друкарня "Комуніст". - Т. ЛІІ. - С. 7-32.
- Червона книга України Тваринний світ. - Київ: Глобалконсалтинг, 2009. - 600 с.
- Чернай А.В. Фауна Харьковской губ. и прилежащих к ней мест. - Харьков: Университетская тип., 1852. - Вып. 1. - С. 19-49.
- Шандиков Г.А. Современная ихтиофауна бассейна Северского Донца // Тези II міжнар. іхтіолог. наук.-практ. конфер. - Севастополь, 2009. - С. 191-193.
- Шандиков Г.А., Гончаров Г.Л. Редкие виды рыб бассейна Северского Донца Северо-восточной Украины // Вісн. Харків. нац. ун-ту імені В.Н.Каразіна. Серія: біологія. - 2008. - Вип.8. - № 828. - С. 65-90.
- Шандиков Г.А., Кривохижа Д.В. К вопросу о видовом составе и некоторых особенностях биологии щиповок рода *Cobitis* (Teleostei: Cypriniformes: Cobitidae) в ихтиофауне верхнего и среднего течения Северского Донца Украины // Вісн. Харків. нац. ун-ту імені В.Н.Каразіна. Сер.: біологія. - 2008 - Вип. 8. - № 828. - С. 91-118.
- Щербуха А.Я. (2004): Іхтіофауна України у ретроспективі та сучасні проблеми її збереження її різноманіття // Вестн. зоол. - № 3 (38). - С. 3-18.
- European Red List of Globally Threatened Animals and Plants (1991) / Economic commission for Europe. - Geneva and New York (UN). - 153 p.
- Kottelat M., Freyhof J. Handbook of European freshwater fishes. - Cornol: Publications Kottelat, 2007. - XIII. - 646 p.
- Shandikov G.A., Kryvokhyzha D.V., Slipko I.V. A first record of the Caucasian dwarf goby, *Knipowitschia caucasica* (Teleostei, Perciformes, Gobiidae), in the Severskiy Donetsk River drainage, Ukraine // Vestn. zoologii. - 2009 - Vol. 4, № 43. - P. 368.

ВИДОВОЙ И КОЛИЧЕСТВЕННЫЙ СОСТАВ ЖЕСТКОКРЫЛЫХ, ПОЙМАННЫХ НА СВЕТ В 2010 г. В НАЦИОНАЛЬНОМ ПАРКЕ "КУРШСКАЯ КОСА" (РОССИЯ)

В.И. Алексеев, А.П. Шаповал

Калининградский государственный технический университет,
Биологическая станция "Рыбачий" Зоологического института РАН

THE SPECIES AND QUANTITATIVE COMPOSITION OF BEETLES SAMPLED ON LIGHT IN THE NATIONAL PARK "CURONIAN SPIT" (RUSSIA) IN 2010 YEAR. Alekseev V.I., Shapoval A.P. - *Nature Reserves in Ukraine*. 17 (1-2): 76-84. - 3308 specimens of 203 beetles' species from 43 families were captured using light trap at the territory of the field ornithological station "Fringilla" (the Curonian Spit in the Kaliningrad region) since April till Oktober 2010. 40 beetles' species were registered on the area of the Russian part of the Curonian Spit for the first time and 11 taxa were noted for the whole area of Kaliningrad region after 1945 for the first time. The registrations of such sporadically distributed in the Baltic region species as *Cercyon laminatus* Sharp, 1873, *Trox scaber* (Linnaeus, 1767), *Monotoma longicollis* (Gyllenhal, 1827), *Euglenes pygmaeus* (De Geer, 1775), *Hallomenus axillaris* (Illiger, 1807), *Alphitophagus bifasciatus* (Say, 1823) and *Leiopus nebulosus* (Linnaeus, 1758) could be of especial interest. In the presented paper the data on comparative abundance of sampled species and the dominance structure of the attracted by artificial light in dusk time winged beetles of the investigated biotope are given. The comparison with the obtained in 2009 analogous material is made too.

Keywords: Coleoptera, Curonian Spit, light trap.

ВИДОВИЙ ТА КІЛЬКІСНИЙ СКЛАД ЖОРСТКОКРИЛИХ, ВІДЛОВЛЕНИХ НА СВІТЛО У 2010 Р. В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПАРКУ "КУРШСЬКА КОСА" (РОСІЯ). Алексеев В.І., Шаповал О.П. - *Заповідна справа в Україні*. 17 (1-2): 76-84. - 3 квітня до жовтня 2010 р. світлопасткою, що була встановлена на території польового стаціонару "Фрінгілла"